

3. Гозман Л.Я. Самоактуализационный тест / Л.Я. Гозман, М.В. Кроз, М.В. Латинская. – М.: Рос. пед. агенство, 1995. – 43 с.
4. Зарицька В. В. Формування у старшокласників здатності до самореалізації: дис ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Зарицька Валентина Василівна; Гуманітарний ун-т "Запорізький ін-т держ. та муніципального управління". – Запоріжжя, 2006. – 209 с.
5. Леонтьев Д.А. Методика изучения ценностных ориентаций / Д.А. Леонтьев. – М.: "СМЫСЛ", 1992. – 17 с.
6. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития: Учебн. пособ. для студ. сред. пед. учеб. завед. – 2 изд., стер. – М.: Изд. центр "Академия", 2004. – 256 с.
7. Савчук О.П. Особистісна самореалізація майбутніх учителів природничих дисциплін як шлях до професійного розвитку / О.П. Савчук // Витоки педагогічної майстерності. – 2011. – Вип. № 8. – Ч. 2. – С. 235-238.
8. Шаповаленко И.В. Возрастная психология / И.В. Шаповаленко. – М.: Гардарики, 2005. – 349 с.

Мильчевская А.С.

СТРУКТУРА ЛИЧНОСТНОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ СТАРШЕГО ПОДРОСТКА В ДЕТСКОМ УЧРЕЖДЕНИИ ОЗДОРОВЛЕНИЯ И ОТДЫХА

В статье на основе анализа педагогической, психологической и философской литературы раскрыты понятия "личностная самореализация", "самость", "критерии". Определена структура личностной самореализации старшего подростка и место самореализации в процессе его жизнедеятельности. Выделены и проанализированы основные критерии личностной самореализации старшего подростка в детском учреждении оздоровления и отдыха.

Ключевые слова: личностная самореализация, самость, критерии, старший подросток, детское учреждение оздоровления и отдыха.

Milchevskaya A.S.

THE STRUCTURE OF THE SENIOR TEENAGER'S SELFREALIZATION IN CHILDREN REST CAMP

Based on the analysis of pedagogical, psychological and philosophical literature the article defines the terms of "personal self-realization", "self", "criteria". It gives the structure of the senior teenager's personal self-realization and denotes the place of self-realization during teenager's life. The article emphasizes the main criteria of personal self-realization of a senior teenager in a child rest camp.

Key words: personal self-realization, self, criteria, senior teenager, children rest camp.

УДК 37.046.16+37.036.004

Олійник Ю. І.

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ – АКТУАЛЬНА ОСВІТНЯ ПРОБЛЕМА

У статті розглянуто особливості сучасної інформаційної культури, її структуру та характеристики. Висвітлюється низка питань формування творчої особистості в аспекті глобальної інформатизації та застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Уточнено сутність понять "інформаційна культура", "освітні технології".

Ключові слова: "інформаційні ресурси", "інформатизація", "інформаційне суспільство", інформаційна культура, "формування творчої особистості".

Недарма ХХІ століття отримало назву "інформаційне". Потік інформації постійно збільшується. Зорієнтуватися в цьому безмежному океані дуже складно оскільки виникає безліч питань, які, в першу чергу, стосуються з'ясування достовірності та актуальності.

Сучасний цикл оновлення не тільки виробничих, але і соціальних технологій, за твердженням фахівців, скоротився і становить шість-вісім років, випереджаючи темпи зміни поколінь. Наявна загальна необхідність постійного підвищення кваліфікації, для всіх членів суспільства, оновлення знань, освоєння нових видів діяльності. Особистість отримала можливість використовувати всі накопичені інформаційні ресурси, але за умови наявності певних умінь та навичок. Інформаційні ресурси є продуктом інтелектуальної діяльності суспільства і розглядаються в даний час як стратегічний ресурс розвитку будь-якої країни, який за значущістю не поступається іншим — фінансовим, сировинним, матеріально-технічним. Поняття "інформаційний простір" ми визначаємо як простір (територія, країна, регіон, центр науково-технічної інформації, бібліотека, галузь знання, область науки або професійної діяльності), де циркулює найрізноманітніша інформація". Забезпечення доступу кожній особистості до необхідних документів, незалежно від того, в якому вигляді вони представлені і в якому місці вони зберігаються – основне завдання сучасного суспільства. Сучасна людина має вміти використовувати інформаційні ресурси і орієнтуватися в інформаційному просторі, і для цього повинна знати пошукові технології та володіти певними навичками. Нікому не обійтися сьогодні без них — ні адміністратору, ні студенту, ні учню, ні викладачеві, який не тільки сам повинен володіти цими знаннями, а й розповсюджувати. Саме тому, в умовах інформатизації сучасного суспільства особливої актуальності набуває формування інформаційної культури особистості, перед якою відкриваються широкі перспективи ефективного використання накопичених людством інформаційних ресурсів.

Метою статті є висвітлення загальної структури інформаційної культури особистості: складові та їх характеристики.

Психолого-педагогічні аспекти формування творчої особистості розглядаються в дослідженнях сучасних вітчизняних і зарубіжних учених (І. Беха, Ю. Бабанського, Д. Богоявленської, В. Загвязинського, І. Зязюна, Н. Кічук, О. Кульчицької, В. Кременя, К. Роджерса, С. Сисоевої, Е. Торренса та ін.).

Теорія інформатизації освітньо-виховного процесу та вивчення проблем інформаційної культури ґрунтується на працях вітчизняних та зарубіжних учених: Д. Р. Белла, Б. С. Гершунського, В. М. Глушкова, О. М. Довгялло, М. І. Жалдака, В. В. Лашінського, Ю. І. Машбиця, Н. В. Морзе, Е. П. Семенюка, О. В. Співаковського, М. І. Шут, І. В. Роберт та ін. Констатовано, що для вирішення проблем формування та розвитку інформаційної культури в Україні доцільно вивчати досвід розвинених країн, які отримали переконливі свідчення важливості та необхідності вирішення цього питання для успішного розвитку держави. Але, незважаючи на зростання показників використання інформаційно-телекомунікаційних технологій та мережі Інтернет в Україні, наявне значне відставання від розвинених країн в галузі інформаційної культури.

Головною особливістю сучасного сприймання інформації є переоцінка її значення — інформацію не вважають чимсь другорядним. Наявне усвідомлення, що якість життя значною мірою залежить від інформації та способу її використання. У сучасному суспільстві доля кожної конкретної людини багато в чому залежить від особистої інформаційної культури, і ця залежність має тенденцію до зростання.

У процесі розвитку інформаційної культури людства траплялись кризи, що слугували певним поштовхом до її розвитку. Одна з найбільш значних інформаційних криз спонукала появу писемності — коли усні методики збереження знання вже не забезпечували повного збереження та фіксації зростаючих обсягів інформації, Це породило новий період інформаційної культури — документний, якому притаманна культура спілкування з документами: вилучення фіксованого знання, кодування і фіксації інформації, документографічний пошук. Оперування інформацією полегшилось, зазнав змін образ мислення, але усні форми інформаційної культури не тільки не втратили свого значення, а й збагатилися системою взаємозв'язків з письмовими.

Чергова інформаційна криза спричинила появу інформаційно-комунікаційних технологій, що не тільки модифікували носії інформації та змінили систему її кодування, але й дозволили застосувати нові методи та способи опрацювання. Інформаційна культура як феномен виступає в якості предмета, засобу та результату людської діяльності, увібравши в себе всі свої попередні форми, з'єднавши їх у єдиний засіб. Це результат діяльності суб'єкта і процес збереження створеного, розповсюдження та споживання об'єктів культури.

Одним з джерел інформаційної культури особистості виступають знання відповідних інформаційних технологій. Так, для усного спілкування людина має розуміти мову та вміти говорити, а для створення і читання документів бути письменною. Тож, оскільки сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) побудовані з використанням комп'ютерних пристроїв, питання зосереджуються на рівні комп'ютерної грамотності.

Одним з важливих компонентів комп'ютерної грамотності вважають знання основних принципів побудови комп'ютерних систем та, відповідно, розуміння їх потенціалу. Така обізнаність формує природне сприйняття комп'ютера як багатофункціонального потужного інструмента, що збільшує можливості людини. Не менш важливе знання специфічної термінології ІКТ, що допомагає самостійно їх опанувати за допомогою численних посібників, які обов'язково додаються до апаратних пристроїв та програмного забезпечення, чи знаходити взаєморозуміння з тьюторами в системах дистанційних курсів вивчення ІКТ, або службами підтримки користувачів. Такі знання вкрай необхідні у випадках, коли комп'ютерний пристрій чи система дає збій.

Досить поширена комп'ютерна безграмотність "користувачів з примусу" призводить до численних непорозумінь, і, навіть, конфліктів та, зазвичай, невиправданих витрат часу і коштів. Негативний досвід таких "користувачів" формує різку антипатію до своїх електронних помічників і готовність до сприйняття будь-яких повідомлень про шкоду роботи з ними.

Подолання неадекватного сприйняття інформаційно-комунікаційних технологій є одним з головних завдань розбудови інформаційного суспільства та формування інформаційної культури сучасної особистості.

Комп'ютерна грамотність — це знання, вміння та навички в галузі інформатики, необхідні кожній людині для адекватного використання потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій у своїй діяльності.

Під інформаційними ресурсами розуміють наявні запаси інформації, зафіксованої на будь-якому носії та придатні для використання".

Усвідомивши проблему формування інформаційної культури особистості як міждисциплінарну, до її дослідження підключилися представники багатьох галузей знань: педагоги, психологи, фахівці з інформатики, мовники, культурологи, соціологи, філософи. Однак, об'єднані спільними інтересами, вони розглядають різні явища. "Мовники, зазвичай, в поняття інформаційної культури особистості вкладають читацькі вміння та навички. Фахівці з інформатики пов'язують її з комп'ютерною грамотністю і вмінням працювати в електронних мережах. Соціологи вважають, що проявом інформаційної культури є орієнтація людини у швидко мінливих соціальних умовах, здатність адаптуватися до них, критично і самостійно оцінюючи. Культурологи і філософи підходять до проблеми найбільш широко: інформаційна культура бачиться ними як спосіб життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві, як складова процесу формування культури людства". І всі ці точки зору справедливі. Складність пов'язана з багатозначністю самого поняття "інформаційна культура". Існує безліч близьких, але не тотожних за змістом понять: "культура сприйняття інформації", "культура спілкування", "комп'ютерна грамотність".

Культура сприйняття інформації — складова загальної культури особистості, що являє комплекс навичок роботи з інформацією: усвідомлений вибір тематики, систематичність і послідовність, вміння застосовувати раціональні прийоми опрацювання інформації (наприклад, читання), властивість максимально засвоювати і глибоко сприймати побачене, толерантно ставитись до отриманої інформації.

Інформаційна культура це і цілий комплекс знань, умінь, навичок користувача комп'ютера, що забезпечують ефективне використання пошуково-аналітичних додатків для пошуку та структуруванню інформації та її опрацювання. Вона включає знання про основні принципи побудови комп'ютерних мереж (систему доменних імен, пошукові сервіси та їх особливості, і т.д.), уміння складати пошукові запити, тощо.

Окрім зазначеного, до інформаційної культури особистості входять елементи наступних культур: комунікативної (культури спілкування); лексичної (мовної, культури створювати письмові документи); інтелектуальної (науково-дослідна і розумова праця); інформаційно-правової; світоглядної та моральної. Всі компоненти інформаційної культури взаємопов'язані і взаємозумовлені.

Існує безліч визначень поняття "інформаційна культура". Т. А. Кудріна характеризує її як "сукупність знань, ціннісних орієнтацій, переконань, установок, що визначають вчинки, в цілому діяльність людини"; Н. Б. Зіновьева вважає основним предметом формування інформаційної культури особистості "процес гармонізації внутрішнього світу людини в ході освоєння всього обсягу соціально-значущої інформації"; професор В. А. Мінкіна вважає, що "становлення інформаційної культури людини здійснюється в його повсякденній діяльності під впливом засвоєних побутових знань і умінь, інформації засобів масових комунікацій, в ході самоосвіти, при навчанні в сім'ї і на роботі".

Згідно трактуванню Ю. С. Зубова, "інформаційна культура — це систематизована сукупність знань, умінь, навичок, забезпечує оптимальне здійснення індивідуальної інформаційної діяльності, спрямованої на задоволення як професійних, так і непрофесійних потреб".

За визначенням Є. П. Семенюка, інформаційна культура - це "інформаційна компонента людської культури в цілому, об'єктивно характеризує рівень всіх існуючих у суспільстві інформаційних процесів та існуючих інформаційних відносин" [10, с. 4].

Узагальнюючи наведені визначення, доходимо висновку, що інформаційна культура – це систематизована сукупність знань, умінь, навичок, спрямованих на задоволення інформаційних потреб, що виникають у процесі життєдіяльності особистості, і являє собою одну зі складових загальної культури людини. Тому ми можемо вважати її найважливішим чинником успішної професійної і непрофесійної діяльності та соціальної захищеності особистості в інформаційному суспільстві".

Критеріями інформаційної культури людини можна вважати його вміння адекватно формулювати свою потребу в інформації, ефективно здійснювати пошук потрібної інформації в усій сукупності інформаційних ресурсів, переробляти інформацію і створювати якісно нову, вести індивідуальні інформаційно-пошукові системи, а також здатність до інформаційного спілкування і комп'ютерну грамотність.

Сучасна інформаційна культура суспільства, як і окремої особистості, потребує забезпечення можливості безперервної освіти людини, і виступає засобом соціального захисту особистості, здатної до самостійного нарощування знань, зміни сфери діяльності, регулювання власної поведінки на основі всебічного аналізу ситуації. Таким чином, підвищення рівня інформаційної культури особистості підвищує формує відповідальне ставлення до власних вчинків, і може розглядатись як засіб захисту суспільства від непродуманих дій людини, оскільки принципові рішення людина привчається приймати лише після глибокого аналізу всієї наявної інформації.

Про зростаючу роль інформації в житті сучасної людини говорили давно, проте мало хто усвідомлював можливі наслідки інформатизації, яка сьогодні оцінюється як глобальна тенденція соціального розвитку. Її сутність полягає в посиленні інформаційного компоненту у суспільному виробництві, отриманні інформацією статусу найважливішого чинника культурного розвитку. Численні соціологічні дослідження доводять, що інформатизація - не просто деклароване явище. "Інформатизація — органічний соціально-економічний процес створення оптимальних умов для задоволення інформаційних потреб і реалізації прав громадян і організацій на використання інформаційних ресурсів цивілізації з використанням

нових інформаційних технологій" [2, с. 36].

Поняття інформатизація набагато більш широке, ніж просто комп'ютеризація або автоматизація. Якщо два останні поняття пов'язані з розвитком технічної бази, інформатизація ж спрямована на поліпшення якості життя і праці людини за рахунок забезпечення вільного доступу до інформації. При інформатизації особлива увага приділяється комплексу заходів, спрямованих на забезпечення повного використання достовірного і своєчасного знання у всіх видах діяльності людини. Це важливий період історії суспільства, для якого характерні масштабні соціальні зміни. Для визначення нового соціального порядку використовуються чимало словосполучень, серед яких найбільш стійким виявилось "інформаційне суспільство". Це таке суспільство, рівень якого значною мірою визначається кількістю і якістю накопиченої і використовуваної інформації. Найважливішим показником інформаційного суспільства є те, що кожен її громадянин має рівні права і можливості вільно виробляти і своєчасно отримувати будь-яку потрібну йому інформацію, крім випадків, обмежених законом. Інформаційне суспільство має такі основні ознаки:

- Вирішена проблема інформаційної кризи;
- Інформаційні технології охоплюють всі сфери соціальної діяльності людини;
- забезпечені технічна та правова можливості доступу будь-якому члену суспільства практично в будь-якій географічній точці до потрібної йому інформації;
- інформація стає найважливішим стратегічним ресурсом суспільства і займає ключове місце в економіці, освіті та культурі.

Вирішення проблем розбудови інформаційного суспільства, як наявного глобального процесу постійно обговорюється на форумах Ради Європи, Європейського співтовариства, ЮНЕСКО [4, с. 28-29].

Говорячи про інформаційні технології, слід урахувати не тільки технічний і дидактичний аспекти питання, а й чинники, що впливають на розвиток, становлення і формування особистості, одним з найважливіших компонентів цієї проблеми слід виділити культуру людини в її взаємозв'язку з інформацією.

Загальний стан культури сучасної людини разом з іншими чинниками може визначатись рівнем її інформаційної культури, основа якої формується в школі [5, с. 7].

Критеріями інформаційної культури можна вважати:

- уміння адекватно формулювати свою потребу в інформації;
- ефективно здійснювати пошук потрібної інформації;
- вміння переробляти інформацію та генерувати нову;
- уміння адекватно відбирати і оцінювати інформацію;
- наявність комп'ютерної грамотності.

В умовах інформатизації освіти і суспільства в цілому у вчителя з'являється додаткове педагогічне завдання — формування інформаційної культури школярів. Інформаційна культура вчителя розглядається як частина його загальної культури, її гуманістичної та технологічної складових, як упорядкована сукупність загальнолюдських ідей, ціннісних орієнтацій і якостей особистості, універсальних способів пізнання і гуманістичної технології педагогічної діяльності.

У професіограмі діяльності вчителя поряд з психолого-педагогічними знаннями і спеціальними знаннями свого предмета, відображені професійно значимі властивості і особистісні характеристики вчителя. В умовах інформатизації освіти загальний комплекс професійних якостей, необхідних для успішної фахової діяльності, доповнюється специфічними якостями, які характеризують рівень інформаційної культури педагога [9, с. 399].

До них відносять прагнення: інтерес до сучасних способів інформаційного обміну та пошук все нових шляхів інтенсифікації освітнього процесу на інформаційній основі; потреба в постійному оновленні знань про можливості застосування інформаційних

технологій у професійній та загальнокультурній середовищі; професійна мобільність і адаптивність в інформаційному суспільстві та особистісні якості: активність (професійна мобільність); відповідальність при роботі з технічними засобами, поєднання особистої свободи і відповідальності за інформаційну безпеку суспільства і особистості; узгодженість у постановці та послідовному розв'язанні педагогічних завдань з використанням засобів інформаційних технологій; впевненість у правильності прийняття нестандартних рішень [8, с. 5-6].

Культурній, освіченій людині притаманно вміння оцінювати одержувану інформацію якісно, розуміти її корисність, достовірність і т. д. Істотний елемент інформаційної культури — володіння методикою колективного прийняття рішень. Уміння взаємодіяти в інформаційному полі з іншими людьми — важлива ознака людини інформаційного суспільства.

Інформаційна культура не є породженням комп'ютерного століття, а виникла з появою мови і загальної культури людини. Інформаційно-комунікаційні технології надали новий аспект сприйняття визначення "інформаційна культура" і привернули увагу багатьох дослідників до проблеми її формування.

Рівень інформаційної культури учасників освітньо-виховного процесу безпосередньо впливає на якість освіти.

Реальне підвищення рівня інформаційної культури можливе лише при організації спеціальної інформаційної освіти, головним завданням якої є формування інформаційного світогляду особистості — "системи узагальнених поглядів на інформацію, інформаційні ресурси, інформаційні системи, інформаційні технології, інформатизацію, інформаційне суспільство і місце людини в ньому, на ставлення людей до навколишнього інформаційному середовищі, а також обумовлені цими поглядами їх переконання, ідеали, принципи пізнання і діяльності".

Вирішення цієї проблеми потребує комплексного підходу та координації діяльності всіх соціальних інститутів, що беруть участь в проектуванні, створенні та реалізації навчальних програм, що дозволяють цілеспрямовано, з урахуванням вікових, соціальних та професійних особливостей формувати гармонійно розвинену особистість з високим рівнем інформаційної культури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондар О. А. Інформаційна культура як складова професіоналізму методичного працівника – [Електронний ресурс] // О. А. Бондар, О. Є. Кравчина, О. М. Оліфіра Режим доступу :
2. <http://www.adm.dp.ua/OBLADM/obldp.nsf/archive/A1AD0A0AA5CDCF9CC22579660060F1E4?opendocument>
3. Жук Ю. О. Системні особливості освітнього середовища як об'єкту інформатизації / Ю. О. Жук // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. – № 2. – С. 35-37.
4. Коломієць А. М. Інформаційна культура як основа професіоналізму педагога [Електронний ресурс] / А. М. Коломієць, Д. І. Коломієць – Режим доступу :
5. http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2011_33_2/Kolomiec.pdf
6. Концепція інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризація сільських шкіл. – Комп'ютер у школі та сім'ї. – № 3, 2001. – С.3-10.
7. Кравець В. О. Питання формування інформаційної культури [Електронний ресурс] / В. О. Кравець, В. М. Кухаренко – Режим доступу: http://www.e-joe.ru/sod/00/4_00/ku.html
8. Миронова В. В. Інформаційна культура як основа загальної культури людини / В. В. Миронова // [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://mdgu-kid.at.ua/publ/informacijna_kultura_jak_osnova_zagalnoji_kulturi_ljudini/1-1-0-68
9. Морев И. А. Образовательные информационные технологии : Обучение / И. А. Морев // учебное пособие, Часть 1. – Владивосток: изд-во Дальневосточного университета, 2004. – 162 с.
10. Олійник В. В. Дистанційне навчання в післядипломній педагогічній освіті: організаційно-педагогічний аспект : навчальний посібник / В. В. Олійник. – К.: ЦППО, 2001. – 148 с.

11. Олійник Ю. Питання інформатизації навчального середовища мистецької освіти / Ю. Олійник // Педагогічні науки: [зб. наук. праць / ред. кол. Барбіна Є. С., Федяєва В. Л. та ін.]. – Вип. 61. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2012. – С. 397–401.
12. Семенюк Є. П. Глобалізація й соціальна роль інформатики / Є. П. Семенюк // Наук.-техн. інформ. Серія 1 : Організація і методика інформаційної роботи. – 2010. № 1. – С. 1-10).

Олейник Ю. И.

*ИНФОРМАЦИОННАЯ КУЛЬТУРА ЛИЧНОСТИ —
АКТУАЛЬНАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА*

В статье рассмотрены особенности современной информационной культуры, ее структуру и характеристики. Освещается ряд вопросов формирования личности в аспекте глобальной информатизации и применения информационно-коммуникационных технологий. Уточнена сущность понятий "информационная культура", "образовательные технологии".

Ключевые слова: "информационные ресурсы", "информатизация", "информационное общество", "информационная культура", "формирование личности".

Oliynyk Yu. I.

PERSONAL INFORMATION CULTURE — CURRENT EDUCATIONAL ISSUES

The article discusses the features of modern information culture, its structure and characteristics. Highlighted a number of issues shaping the creative personality in terms of global information and use of information and communication technologies. The essence of the concepts of "information culture", "educational technology."

Key words: "information resources", "informatization", "information society," media culture, "forming a creative person."

УДК 504:371

Оржаховська А.Г.

***ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЖУРНАЛІ "БІОЛОГІЯ І ХІМІЯ В ШКОЛІ"
ЗА ПЕРІОД 1990-2000РР.***

У статті розглядається роль педагогічної преси в еколого-виховному процесі та залучення школярів до вирішення проблем навколишнього середовища.

Ключові слова: екологічна освіта та виховання, екологічна відповідальність.

Переживаючи ряд численних екологічних катаклізмів, екологічна суспільна свідомість показує себе переважно з антропоцентричного боку. Помітні разючі розходження між нормами екологічної свідомості і справжньою поведінкою людини. Антигуманні мотиви, на жаль, часто переважають над раціональним ставленням до довкілля. Безперечно, що на стан екологічного виховання впливають наукові і громадські організації, державні інституції і церкви, засоби масової інформації і науково-популярні видання. Але основну функцію має відігравати навчання і виховання, зміст і структура яких, навчально-методичні і кадрові можливості недостатньо спроможні екологічно переорієнтувати особистість, ще й тому, що впродовж тривалого історичного періоду різноманітні знання про природу, її взаємозв'язок із суспільством, здоров'ям населення і безпекою розвитку людства не достатньо вивчалися [44, с.11].

Вагомий внесок у вивчення проблем екологічного навчання та виховання внесли багато українських учених та педагогів. Філософський аспект екологічного виховання розглядався у працях М.М. Кисельова [16], В.С. Крисаченка [21], Г.П. Пустовіта [36] та ін. Теоретико-методологічні основи екологічного виховання у школі відображаються в працях В.В. Червонецького [47], С.В. Шмалей [49; 50], Я.В. Полякової [33] та ін.